

INDUSTRIJSKA POLITIKA

Zagreb, ožujak 2015.

SAŽETAK

Učinkovita industrijska politika izazov je za svaku zemlju, a pogotovo za zemlju poput Hrvatske koja je u posljednjih dvadeset pet godina sustavno uništavala bilo koji oblik proizvodnje i stvaranja dodane vrijednosti, a posebice industrijsku proizvodnju. Razlozi za takvu situaciju su samo djelomično globalni, odnosno međunarodni, ali su najvećim dijelom rezultat neodgovorne, pa čak i koruptivne politike dosadašnjih hrvatskih Vlada. Umjesto razvoja industrije, provodila se politika uništavanja industrije pa upravo zbog toga danas Hrvatska nije država razvijene industrije, već je velikim dijelom postala država usluga. Stoga se danas opravdano može pretpostaviti da će se Hrvatskoj uskoro dogoditi grčki scenarij, osim ukoliko se Vlada/e hitno ne trgne/u i krene/u strateški i sustavno poticati razvoj industrije. Slično poput Grčke, i u Hrvatskoj su za sadašnju situaciju djelomično odgovorne pojedine moćne članice EU kojima je, zbog interesa plasmana vlastitih proizvoda na hrvatsko tržište odgovaralo uništavanje proizvodnje u Hrvatskoj, dok su daleko odgovornije hrvatske Vlade koje su svojom neodgovornom politikom to dopustile. Takva situacija je dugoročno neodrživa jer ne stvaramo dodanu vrijednost iz koje možemo pokrivati potrebe društva bez stalnog zaduživanja. Nažalost, u Hrvatskoj nije stvoren funkcionalni sustav koji na institucionalnoj razini podupire razvoj industrije, a kada se tome doda stihijski pristup, bez strategije i postavljenih ciljeva, rezultat je dugogodišnje sustavno uništavanje domaće proizvodnje, prerade i tradicionalnih industrijskih grana za koje imamo i sirovine, operativna iskustva i znanja. Ne možemo odgovornost tražiti samo u procesu internacionalizacije i globalizacije jer je nakaradna privatizacija uništila domaću industriju i dovela ju do enormnog gubitka radnih mjesta. Nitko za to nije snosio nikakvu odgovornost jer je pravosuđe, baš poput javne uprave, neučinkovito i često ne prosuđuje prema jednakim pravilima. Zbog svega toga Hrvatska je danas ovisna o uvoznjoj industriji.

Postojeće stanje ukazuje da smo prošli kroz proces uništavanja društvene i privatne imovine neviđenih razmjera te da je većina ljudi, u skladu sa svojom pozicijom i mogućnostima koristila i svela svoje djelovanje isključivo za osobni interes ne prezajući od uništavanja velikih vrijednosti – cijelih sustava radi razmjerno male osobne koristi. Najviše zabrinjava što se u gospodarstvenim i političkim krugovima ne govori o nikakvom rastu primarnih kapaciteta industrije, već se isključivo govori o smanjenju.

Orijentacija prema jačanju malih i srednjih poduzeća je važno i svakako ispravno usmjerenje. Potrebno je znati da bez revitalizacije tzv. 'velike industrije' Hrvatska neće moći značajno ubrzati razvoj te će u konačnici, bez potpore 'velikih industrija' i mala i srednja industrija izgubiti dah. Tu treba imati na umu da je profitabilnost takvih malih i srednjih industrija niska. Prije svega jer se svaka 'velika industrija' treće zemlje teško odlučuje na kupnju proizvoda visoke nove vrijednosti iz malih tvrtki koje nisu dio domaćeg okruženja. U smislu revitalizacije 'velike industrije' potrebno je izvršiti dubinsku analizu svega preostalog i odlučiti što od te velike industrije treba adekvatnu podršku te krenuti u spašavanje svih onih industrija koje se mogu spasiti i samostalno opstati. U Hrvatskoj sve Vlade pozivaju na otvaranje velikog broja 'novih radnih mjesta' u nedefiniranim industrijama, dok se istovremeno ne čini gotovo ništa kako bi se spasila postojeća radna mjesta, posebice u onim industrijama koje su od strateškog značaja za svako gospodarstvo, a to su industrije koje proizvode strojeve za energetiku,

brodogradnju i industriju (npr. TESU), te industrije koje stvaraju strojeve koje proizvode strojeve (npr. ITAS). Bez ovih industrija koje čine okosnicu i temelj svakog industrijskog razvoja Hrvatska teško može računati na održivi industrijski razvoj, a ovih industrija uskoro neće biti ukoliko se uništi stručan ljudski kapital s kojim Hrvatska još uvijek raspolaže u ovim industrijama. Stoga je cilj ORaH-ove industrijske politike prije svega zadržavanje i strukturno-održiva nadogradnja postojećih industrija te stvaranje nove industrije s pretpostavkom orijentacije prema izvozu odnosno supstituciji uvoza.

Velika raznolikost Hrvatske (topološka i klimatska) daje prostora razvoju velikog broja prerađivačkih industrija. Kako bi se osigurali okvirni uvjeti za industrijsku konkurentnost Hrvatske potrebne su sljedeće akcije: donošenje industrijske strategije koja se snažno oslanja na bioregionalni koncept samo-održive ekonomije (strateške industrije one koje su povezane s energetikom, poljoprivredom, šumarstvom, vodnim sektorom, ICT, komunalnim uslugama, posebice gospodarenjem otpadom); brza reorganizacija izvoza za tržište EU, ali i nova tržišta, posebice zemlje BRICS-a; proaktivno stimulatивно djelovanje na industrije s domaćom sirovinom (posebice prerađivačke industrije vezane uz šumarstvo, poljoprivredu i ribarstvo, kao i industrije koje proizvode energetska infrastrukturu za obnovljive izvore energije te energetska učinkovitost); osiguranje stabilnog rasta industrijskog proizvoda na znatno višoj razini od EU. Nužni uvjeti da bi se postigla industrijska konkurentnost odnosno ciljevi industrijske politike su: reforma javne uprave, teritorijalnog ustroja te reforma pravosuđa; regionalni pristup industrijskoj politici (3 x 4 pristup regionalnoj industrijskoj politici); održivi i holistički odnos prema prirodnom bogatstvu i snažno poticanje holističke održivosti kroz modele cirkularne ekonomije; ubrzanje prilagodbe industrije strukturnim promjenama u RH; promjena temelja rasta uz stabilizaciju makro-ekonomskih čimbenika; repozicioniranje sustava potpora iz vertikalnih u horizontalne; i interaktivna povezanost industrijske politike s drugim politikama u smislu operativnosti.

Prema preliminarnim rezultatima iz 2014. godine najveći rast hrvatskog izvoza je u izvozu odjeće, električne energije te strojeva i uređaja, dok je najviše podbacio izvoz brodova te računala i otpadnih materijala. Isto tako izvoz software-a i usluga porastao je za 100 milijuna kn zaključno na 1,22 milijarde kn u kojem je 58% domaći proizvod i usluga. U prvih osam mjeseci 2014. drvna industrija je povećala izvoz za 32% u odnosu na isto razdoblje prethodne godine, prema podacima Hrvatske gospodarske komore, vrijednost izvoza povećana je s 481 na 659 milijuna dolara. Poznato je da su hrvatska industrija i izvoz tijekom 2014. napredovali, ali manje je poznato da najviše stope rasta i izvoza bilježe upravo proizvođači namještaja i ostali prerađivači drva. Njihov je udio u ukupnom hrvatskom izvozu, prema podacima Komore, skočio s 8 na 10%. Iz toga je vidljivo da je za daljnji razvoj hrvatske industrije dobitna kombinacija 'domaći resurs + domaće znanje'. Kako bi brže rastao izvoz, odnosno supstitucija uvoza kroz ovu politiku artikulirani su modeli i smjernice koje je potrebno provesti.

1. Potrebno je prije svega napraviti kadrovsku i proizvodnu inventuru kompetencija kako bi se mogla napraviti dugoročna strategija razvoja industrije, uzimajući u obzir cirkularnost, potencijal primarnog, sekundarnog i tercijarnog kruga određene industrije. Pod industrijom u skladu s nacionalnom nomenklaturom (NKD) smatraju se sve djelatnosti u klasi „C“.

2. Za snažniji prodor hrvatskih proizvoda i usluga na inozemna tržišta potrebna je intenzivnija podrška HBOR-a, odnosno transformacija HBOR-a u smjeru fonda kapitala. Danas je samo 9% HBOR-a sredstava namijenjeno izvoznim aktivnostima, što ukazuje na potrebu redefiniranja politike HBOR-a prema izvoznicima.

3. Stvaranje nacionalnog izvožno orijentiranog industrijskog fonda koji će zajedno s domaćim tvrtkama stvarati nove krovne tvrtke u smislu zajedničkog paritetnog vlasništva nad tom novom tvrtkom od strane fonda odnosno tvrtki članica.

4. Da bi se osnažila poluga malih i srednjih izvoznika potrebno je izvršiti nadogradnju klusterskog i zadružnog modela prema modelu poduzeća koja su u suvlasništvu Nacionalnog industrijskog fonda i malih i srednjih poduzeća članica. Smisao takvog modela je stvaranje snažne profesionalne poluge za fokusirani izvoz hrvatskog proizvoda i usluga na što većem tržištu.

5. Potrebno je po istom principu organizirati izvožno orijentirana građevinska poduzeća. Bez rasta građevinske industrije, neće biti moguće osigurati dovoljno brz rast hrvatske ekonomije da bi se trend življenja iz budućih prihoda pretvorio u trend življenja iz tekućih prihoda. Znanje, sposobnost i globalne reference te industrije značajno prelazi okvire Hrvatske i stoga je potrebno izvršiti strateško preusmjeravanje te industrije na izvoz, odnosno povratak na tržišta gdje je ta industrija ostavila značajne objekte iza sebe u zadnjih 50 godina.

6. Potrebno je oformiti škole vještina radi podizanja kompetencija radne snage u svim segmentima

7. Potrebno je cijelu izvožnu politiku snažno podržati servisima ekonomske diplomacije odnosno kroz model reformirane gospodarske komore koja se mora pretvoriti u proaktivnu sponu između izvoznika, proizvođača, tržišta i financijskog sektora.

8. Potrebno je redefinirati status umirovljenika kako bi se oni mogli ponovno uključiti poslovne aktivnosti, u mjeri u kojoj mogu. Prije svega u funkciji prijenosa iskustva i znanja novim generacijama.

9. Umjesto generalne podrške nekim industrijama na nacionalnoj razini potrebno je regionalnim pristupom promovirati industrije u regijama koje imaju potencijala

10. Snažno je potrebno podržati izvoz proizvoda više faze integracije kao i izvoz usluga. Poglavito to se odnosi na ICT industriju koja bilježi stabilan godišnji rast već niz godina.

11. Potrebno je izvršiti analizu 'velikih industrija' u smislu artikuliranja mogućnosti stvaranja cirkularnih sekundarnih i tercijarnih industrijskih krugova oko velikih industrija vodeći se principima cirkularne ekonomije odnosno visinom novostvorene vrijednosti.

12. Potrebno je snažno podupiranje inovacija, odnosno istraživačke djelatnosti u industrijskim poduzećima, te njihovu suradnju sa znanstvenim institucijama na zajedničkim komercijalnim projektima. Visoko razvijene industrijske zemlje uspješno su povezale tehnološke i znanstvene inovacije s industrijom uz pomoć podrobno osmišljenih tehnoloških parkova (od kojih su neki prerasli u tehnološke industrijske gradove) s cijelom skalom potpora i olakšica za one tvrtke koje 3-5% svojih prihoda ulažu u razvoj tehnologija i inovacija. Hrvatska treba kopirati te uspješne modele.

Na temelju svega rečenog moguće je postaviti sljedeće nosioce budućeg industrijskog razvoja: podrška industrijama koje 'proizvode' industriju i održivu energetiku; snažna promocija daljnjeg razvoja drvoprerađivačke industrije; promocija i daljnji razvoj ICT

industrije; promocija i razvoj 'zelene' građevinske industrije; promocija i podrška prerađivačkim industrijama (posebice u području proizvodnje hrane te gospodarenja otpadom) na temelju zaposlenosti i novih vrijednosti. Kriteriji koji se moraju uzeti u obzir kod daljnjeg razvoja industrija su prije svega ekološki kriteriji odnosno minimalizacija utjecaja industrije na okoliš te uspostava maksimalne cirkularnosti industrija. Kroz ovu politiku ORaH promovira trajnu orijentaciju prema održivosti kao holističkom modelu minimalizacije utjecaja čovjeka na svoje okruženje uz istovremeno osiguranje najvišeg standarda življenja i rada koristeći: konkurentne prednosti Hrvatske; mogućnosti minimalizacije uporabe primarnih resursa kroz integrirano gospodarenje otpadom te transformaciju prema modelu cirkularne ekonomije (proizvodnja održivih, visoko kvalitetnih, tehnološki usavršenih proizvoda trajne vrijednosti); raznolikost Hrvatske kao podlogu za strateško oslanjanje na regionalni razvoj; mogućnost interaktivnosti visoko-tehnološke industrije s uslužnim sektorom u smislu izgradnje visoko-održivih ekonomski isplativih proizvoda s minimalnim utjecajem na uporabu primarnih sirovina; business intelligence servisno praćenje globalnog smjera razvoja industrije kako bi se mogle raditi pravovremene korekcije u smjeru razvoja; snažna promocija proaktivnog razvoja kadrova s naglaskom na razvoj vještina.

Hrvatska je mala zemlja, koja se ulaskom u EU našla na velikom tržištu od 500 milijuna ljudi. Samo o nama ovisi koliko ćemo biti u stanju profitirati od tog tržišta direktno, odnosno indirektno. S obzirom na to da visoko tehnološke industrije danas troše manje resursa jer su procesno štedljive, rast hrvatske industrije ne mora značiti rast zagađenja. Jednostavnim rječnikom rečeno – jeftinije je ulagati u skuplje, ali održivije tehnologije koje manje troše energiju, sirovine i resurse jer se uvijek u konačnici dokaže da, kolokvijalnim rječnikom rečeno: škrtac plaća dva puta. Tako ustrojen industrijski razvoj, a s obzirom na veličinu zemlje i tržišta na kojem smo, ne uvjetuje ograničenje ekonomskog rasta. Ograničenje našeg ekonomskog rasta uvjetovano je prije svega našom sposobnošću da uspostavimo model koji maksimizira profesionalnost i efikasnost u svakom segmentu društva počevši od javne uprave, fiskalne politike, poreznog sustava, demografske politike, vanjskotrgovačke politike te odnosa društva u cjelini prema stvaraocima nove vrijednosti. Razvoj industrije na ovim postulatima nije moguć bez financijskih instrumenata odnosno ulaganja. Financijske instrumente možemo podijeliti u pet grupa ovisno o ulaganjima:

Aktivnosti bez značajnih troškova - redizajn agencija i institucija (prirodno okrupnjavanje)

Aktivnosti koje traže financijska sredstva - razvoj kapaciteta i resursa izvozne industrije

Aktivnosti koje traže nova ili dodatna ulaganja u razvoj ljudskih resursa

Aktivnosti koje traže ulaganja u operativno – funkcionalnu sposobnost industrije

Aktivnosti koje zahtijevaju značajna sredstva - analiza, sinteza i optimalizacija troškova.

Da bi se svi ovi procesi mogli pratiti moraju se oformiti modeli za mjerenje učinaka/evaluacije implementiranih zadaća i aktivnosti, kako bi se uvijek imala jasna predodžba gdje se točno nalazimo u smislu izvršenosti zadataka, kvaliteti izvršenosti odnosno gdje smo u odnosu na druge. Stoga moramo uspostaviti Ključne indikatore stanja (KIS) za sve segmente djelovanja počevši od: odnosa izvoza/uvoza; stanja investicija; stimulacija, poticaja i fondovska sredstva; nivoa edukacije i radne osposobljenosti; zaposlenosti; financijskih pokazatelja; i demografskih pokazatelja.

Većina tih pokazatelja i danas je prisutna i obrađuje se u okviru DSZ-a, no pristup tim podacima izuzetno je složen, a isto tako njihova ažurnost nije uvijek prisutna. Da bi se to sve moglo napraviti mora se modernizirati 'internetizirati' pristup podacima DSZ-a.

Budući razvoj industrije u Hrvatskoj ovisi o tome koliko smo sposobni razumjeti procese na temelju kojih je moguće zadržati profitabilnu industriju na teritoriju Hrvatske, a da ona istovremeno ne uništava naše ostale izvore prihoda, prije svega turizam koji je za Hrvatsku u ovom trenutku najznačajniji izvor prihoda.

Bez razvoja izvozno orijentirane industrije, hrvatski građani će se ubrzano i dalje iseljavati te će se Hrvatska pretvoriti u zemlju treće dobi, bez budućnosti i to na desetogodišnjem horizontu.

1. UVOD

Za hrvatsku industriju posljednjih 115 godina predstavlja puni krug od početka industrijalizacije do deindustrijalizacije zemlje. Turbulencije 20. stoljeća najbolje se vide kroz stanje rasta i pada BDP-a po dekadama, na 50 mirnih godina i 50 nemirnih (ratnih) godina. U mirnim dekadama BDP je rastao, a u onima koje su bili ratne BDP je padao. Kroz mirna desetljeća 20. stoljeća BDP je rastao u prosjeku 3,5%, a u ratnim desetljećima je padao za 0,77% u prosjeku. Za cijelo stoljeće BDP je porastao u apsolutnom iznosu za šest puta. Na početku dvadesetog stoljeća hrvatski BDP je bio na razini od \$670, u istom razdoblju US BDP je bio na \$4250. Današnji BDP Hrvatske je na razini BDP-a US u razdoblju početka 1950-ih.

Najviši rast BDP Hrvatska je imala u razdoblju od 1960. do 1970. i to od 6,29%. U razdoblju od 1970. do 1980. rast BDP-a pada na 5,38%, a od 1980. do 1990. BDP se smanjio za 0,79% u odnosu na rast iz prethodne dekade. U razdoblju od 1990. do 2000. nastavljen je trend daljnjeg pada od 1,48%. Novo stoljeće i njegovih prvih osam godina, dakle od 2000. do 2008. zabilježen je rast od 4,26%. Te godine počinje velika gospodarska kriza i od onda bilježimo konstantni pad BDP-a. Za zaustavljanje tog procesa nijedna Vlada poslije 2008. nije našla adekvatan odgovor.

BDP i faze razvoja

Prema podacima Svjetske banke Hrvatska čini manje od 0,9% svjetskog BDP-a. Do krize 2008. Hrvatska je prošla kroz četiri razdoblja razvoja.

- 1991 – 93 prva faza tranzicije koju je pratila ekonomska kriza, početak tranzicijske transformacije te ratna stradanja
- 1994 – 99 izrađen Stabilizacijski program, zaustavlja hiperinflaciju i ostvaruje relativno visoke stope rasta
- 2000 – 08 pozitivne stope rasta, relativno niska stopa inflacije (oko 3%) i pad stope nezaposlenosti (sa 16%-9%)
- 2009 – 14 besciljno lutanje, pad ekonomske aktivnosti i pad BDP-a

Sektorski gledano, udio BDP-a u cijelom razdoblju snažno se selio prema uslugama (pomak s 53% na 61%) na uštrb poljoprivrede (11% na 7%) i industrije (36% na 31%). Ako promatramo indikatore strukturnih promjena uočiti ćemo sljedeće:

		1997	2005		1997	2005
Poljoprivredne površine %	HR	54	48	EU	49	47
Industrija BDP % - 2006	HR	34	32	EU	28	26
Poljoprivreda BDP % - 2006	HR	10	7	EU	3	2
Potrošnje EEner. kWh/stanovniku	HR	2409	3475	EU	5943	6926
Potroš. Ene. Eq. kg nafte/stanovniku	HR	1723	2000	EU	3737	3961
Izvoz visoke tehnologije % izvoza	HR	9	12	EU	16	17

Tablica 1 - Indikatori strukturnih promjena Izvor: DSZ

Udio industrije u BDP-u se smanjuje i 1995. je iznosio 21,5% a udio prerađivačke industrije u tom razdoblju iznosio je 18,7%. Godine 2007. udio industrije u BDP-u pao je na 16,8% a udio prerađivačke industrije na 14,5%. U vremenu prije stvaranja samostalne Republike Hrvatske samo u prerađivačkoj industriji radilo je 700.000 zaposlenika koji su stvarali 30%, pa i više BDP-a Hrvatske. Danas u toj industriji radi manje od 220.000 zaposlenih i ta industrija čini manje od 13% BDP-a. U razdoblju do krize Hrvatska je dostigla prijeratni BDP, razdoblje tranzicije je završeno, no ostao je problem deficita vanjsko trgovinske balance i deficita proračuna. To razdoblje karakterizira visoki rast inozemnog duga te visok stupanj inozemne i domaće

zaduženosti. Recesija koja je nastupila 2008., a traje i danas, samo je produbila problem i dodatno de-kapitalizira hrvatsko gospodarstvo.

Monetarna politika

Hrvatska je mala i otvorena ekonomija (<1% globalnog BDP-a) samim time svaka ekspanzivna ili restriktivna mjera usmjerena na kontrolu inflacije, nezaposlenosti ili dohotka utječe na izvoz i uvoz, a preko vanjsko trgovinske bilance na vanjski dug.

Tranzicija

Hrvatsku još uvijek promatramo kao tranzicijsko gospodarstvo. U tranziciju smo ušli s velikim zalihama proizvodnog kapitala, no tehnološki zastarjelog koji se nije mogao uspješno boriti u globalnoj utakmici. Kroz privatizaciju taj proizvodni kapital uglavnom je neadekvatno i pogrešno valoriziran te je ta imovina kroz proces privatizacije većim dijelom nepovratno uništena. U razdoblju od 1998. do 2007. devizni dug je porastao 3,6 puta, odnosno rastao je godišnjom stopom od 15,4% godišnje. U istom razdoblju stanovništvo u ukupnosti se smanjivalo po stopi od - 1,6% godišnje, a aktivno stanovništvo povećavalo se po stopi od 0,69% godišnje.

Investicije

Udio investicija u industriji u ukupnim investicijama kontinuirano se smanjivao i u godini prije početka krize 2008. pao je ispod petine udjela u ukupnim investicijama. Razvojne šanse tehnološki najpropulzivnijeg sektora nacionalnog gospodarstva bile su time ograničene te stoga nisu bile ostvarene ni pretpostavke za uključivanje u međunarodnu razmjenu, a što je dodatno pomoglo produljenju krize. U cijelom razdoblju utjecaj inozemnih investicija na razvoj industrije bio je iznimno mali. Uglavnom se radilo o ulaganjima u proizvodnju farmaceutskih preparata, proizvodnju naftnih derivata, proizvodnju cementa i proizvodnju piva. Te investicije uglavnom su bile usmjerene na preuzimanje poduzeća u procesu privatizacije, stoga nisu imale značajan utjecaj na tehnološki napredak i restrukturiranje prerađivačke industrije.

Zaposlenost

Hrvatsku karakterizira starenje stanovništva i produljenje mogućeg radnog vijeka. S druge strane, kao tranzicijska zemlja imamo smanjenje gospodarske aktivnosti što rezultira porastom egzistencijalnih problema, odnosno migracijom. U srpnju 2014. broj zaposlenih u Republici Hrvatskih iznosio je približno 1,37 milijuna zaposlenika što je lošiji rezultat od 2000. godine, i moglo bi se reći da se kompletan rast iz prošle dekade što se tiče društva u potpunosti istopio.

Socijalni mir

U zadnjih dvadeset pet godina kupovanje socijalnog mira uglavnom je financirano iz prodaje proizvodne infrastrukture, a sad se diskutira o nužnosti prodaje ili dugoročnog najma dijelova baštine iz fondova materijalne infrastrukture. Usporedo s time događa se proces eksproprijacije privatnih dobara kroz dužničko vjerovnički odnos između građana, države i banaka koji za posljednicu ima dovođenja u bijedu i stvaranje nove pokretnosti stanovništva.

2. ANALIZA TRENUTNE SITUACIJE

Industrija Hrvatske više od 20 godina posluje u vrlo nepovoljnim uvjetima, bez strateških okvira, bez strategije, a od 1996. do 2013. u RH je zbog prethodno navedenih razloga zatvoreno na stotine tvornica, a bez posla je ostalo preko 196.000 radnika i stručnjaka. Shodno tome možemo reći da se u tom razdoblju odvio proces potpunog rastakanja društva čime se u značajnoj mjeri uzdrmala i nacionalna sigurnost. U Industrijskoj strategiji Republike Hrvatske nema odgovarajućeg opisa tehnoloških i ekonomskih trendova u okruženju na temelju kojih se može pristupiti iznalaženju tržišnih niša za razvoj hrvatske industrije. Strategija ne respektira prirodne resurse, kao ni tržišne aspekte i tradiciju industrijske proizvodnje. Također nema analize uvoza industrijskih proizvoda u RH koji su se u prijašnjem razdoblju proizvodili u nas, kao i analize realno mogućeg supstituiranja uvoza bez kršenja pravila tržišne utakmice.

Sadašnje gospodarsko okruženje u Hrvatskoj

Nakon razdoblja stabilnog gospodarskog rasta od 2000. do 2008. hrvatsko gospodarstvo počelo je usporavati 2008., prije ulaska u razdoblje opadanja od 2009. do 2014., s upitnom prognozom slabog rasta od +0,5% za 2015. godinu.

Osnovni makroekonomski pokazatelji

Slabi rezultati hrvatskog gospodarstva u razdoblju od 2008. do 2012. godine te nadalje do danas očituju se u padu BDP-a, povećanju stope nezaposlenosti, porastu državnog duga. Dijelom su posljedica nagomilavanja strukturne neravnoteže tijekom proteklih godina financijske krize, sve većeg državnog deficita, visoke razine deficita tekućeg računa na početku krize te sve većeg duga državnog i privatnog sektora. Hrvatsko gospodarstvo u 2012. godini je oslabljeno, a sa samo 61% prosjeka BDP-a Europske Unije Hrvatska je svrstana na mjesto treće najmanje razvijene zemlje članice (iza Bugarske i Rumunjske), s četvrtom najvišom stopom nezaposlenosti (iza Grčke, Portugala i Španjolske) te najnižom stopom zaposlenosti i poslovne aktivnosti.

Proračun

Za cijelo vrijeme od 1991. do danas Hrvatska ima proračun s deficitom, koji se uravnotežuje zaduživanjem i prodajom imovine. Ulaskom u EU prihvatili smo EU fiskalna pravila definirana u Maastrichtu 1992. i Paktom o stabilnosti i rastu iz 1997. po kojima deficit države ne smije prijeći 3% a javni dug 60% BDP-a. U 2013. deficit konsolidirane opće države iznosio je 16.172 milijuna kuna ili 4,9 posto BDP-a, a konsolidirani dug na kraju godine iznosio je 220.196 milijuna kuna ili 67,1 posto BDP-a. Sve projekcije koje su rađene od 2007. temeljile su se na konstantom rastu. Globalna kriza je došla, daljnja ulaganja su izostala, odnosno, značajno se smanjila i hrvatsko gospodarstvo nepripremljeno za takvu situaciju jednostavno je počelo kliziti bez vidljivog kraja pa danas imamo situaciju da se vanjski dug iz godine u godinu samo povećava.

Kapital

Trenutno u Hrvatskoj kapital nastaje uglavnom rentom. Unutar nacionalne privrede dominantne aktivnosti poduzeća su kroz uslužni sektor nižeg intenziteta upotrebe znanja, što dodatno osnažuje proces deindustrijalizacije. Uzroci procesa deindustrijalizacije leže, pored ostalog, i u zakašnjelom prestrukturiranju, izostanku tehnološke modernizacije, u visokoj uvoznoj ovisnosti domaće proizvodnje uz istodobno nisku izvoznu orijentiranost. Dugogodišnje tretiranje industrije kao manje važne djelatnosti za gospodski razvoj u odnosu na poljoprivredu i turizam, rezultiralo je u konačnici deindustrijalizacijom. U Hrvatskoj je deindustrijalizacija uvod u društvenu stagnaciju koja se očituje kroz, u konačnici, potpuni gubitak industrijske kulture odnosno kroz daljnju degradaciju i kulturološko nazadovanje društva u cjelini. Nepostojanje strategije razvoja industrije samo je djelovalo kao pojačalo na proces deindustrijalizacije. Bez

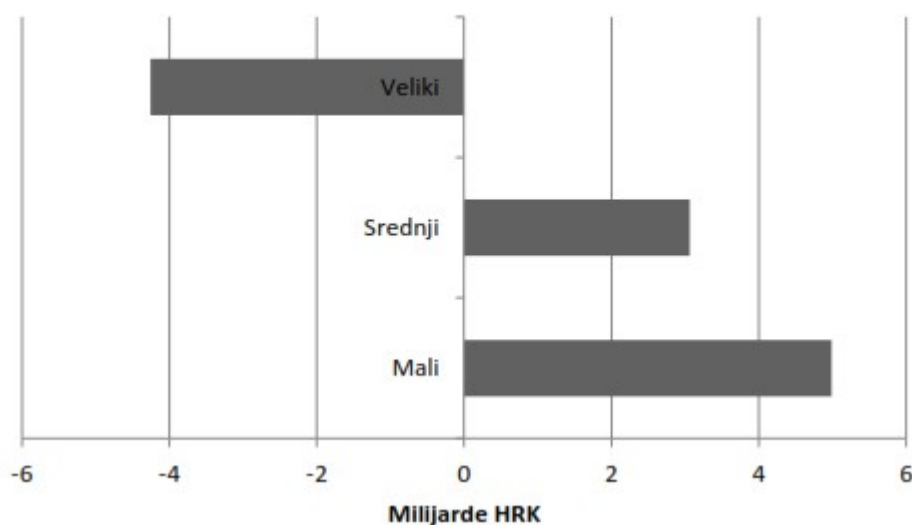
korekcije uvjeta koji su doprinijeli stvaranju uvozničko rentnog gospodarstva, na uštrb proizvodnog, baziranog na vanjskom zaduženju diskutabilno je bilo kakvo moguće djelovanje svake buduće industrijske strategije.

Konkurentnost

Konkurentnost hrvatskog gospodarstva u promatranom razdoblju najviše je napredovalo u području inovacija i makroekonomije, a **najmanje u području institucionalnih reformi**. Taj disparitet napretka održava se i danas, a velikim dijelom prestanak pada BDP-a Hrvatske ovisi o institucionalnim reformama. Cijelo razdoblje karakterizirano je sa slabom iskorištenosti ljudskog faktora te sporim i nedovoljnim rastom izvoza u cijelom razdoblju koji pored toga ima vrlo nepovoljnu strukturu proizvoda, naime niska je zastupljenost proizvoda visoke tehnološke složenosti u izvozu. Gospodarstvo Hrvatske značajno usporava spora tehnološka preobrazba, nedovoljno ulaganje gospodarstva u obrazovanje i znanost, nerazmjerno porezno opterećenje, korupcija, pristup financiranju i neučinkovita državna uprava.

Promjena prodaje u inozemstvu između 2008. i 2013. godine

Promatrajući strukturu prodaje u inozemstvu vidimo da se velike industrije nisu uspjele prilagoditi. Dok su mala i srednja poduzeća ostvarila rast u odnosu na 2008., velika industrija bilježi pad. Gotovo je nevjerovatno da mala poduzeća do 10 ljudi u tako kratkom razdoblju samostalno amortiziraju pad izvoza velike industrije, i ne samo to nego je njihov rast veći od pada velike industrije. To je vrlo značajan podatak, pogotovo kad se uzme u obzir da su to poduzeća koja su vrlo slabo podržavana od strane bankarskog sektora i fiskalnog sektora, te da uglavnom ne raspolažu korporativnom infrastrukturom za upravljanje.

Tablica 2 - Promjena prodaje u inozemstvo 2008 – 2013 Izvor: FINA, obrada Jurica Zrnc, HNB

Robni izvoz – RH i zemlje usporedivih značajki

Kad stavimo Hrvatsku u kontekst okruženja vidimo da je njezin oporavak vrlo slab i da, za razliku od Rumunjske i Bugarske, jedva da smo dostigli razinu od 2008. dok su te zemlje savladale krizu i u odnosu na 2007. povećale izvoz za 70%.

Malo i srednje poduzetništvo

Makro ekonomski uvjeti utječu snažno i na sektor malog i srednjeg gospodarstva u Hrvatskoj koji pada s obzirom na broj poduzeća u zadnjih deset godina s jedne strane, ali vidimo iz zadnjih statističkih podataka da je u tom segmentu jedan dio poduzetnika našao način kako izaći iz spirale pada. Važno je napomenuti da je podrška tom sektoru od bankarskog sektora izuzetno

opskurna i nedovoljna te daleko ispod razine u drugim zemljama EU. Mala i srednja poduzeća (MSP) predstavljaju važan dio svakog gospodarstva. U 2012. godini MSP u Hrvatskoj ostvaruju udio od 51% u ukupnom prihodu, 67,04% u zaposlenosti i 43,06% u izvozu Hrvatske. U cijelom rezultatu samo oko 13% prihoda dolazi iz izvoza. Iako izvoz raste to nije dovoljno da bi se iz tog rasta zemlja izvukla iz recesije. Jednim dijelom taj rast je vjerojatno umanjen jer već sada dio poduzetnika seli svoje tvrtke kao što su preselili svoje aktivnosti van Hrvatske. Međunarodna istraživanja (Global Entrepreneurship Monitor, Doing Business, Izvješće o globalnoj konkurentnosti, Indeks percepcije korupcije) ukazuju na glavne probleme sektora malih i srednjih poduzeća u Hrvatskoj:

- nedovoljno intenzivna aktivnost u pokretanju novih poslovnih pothvata,
- malen udio rastućih poduzeća, jake administrativne prepreke za provođenje poduzetničke aktivnosti,
- nerazvijenost financijskog tržišta
- nedostatak edukacije fokusirane na razvoj poduzetničkih znanja i vještina
- kroničan nedostatak vještine na tržištu rada

Zbog svoje strukture i dimenzije najveći problem za mala i srednja poduzeća bit će zadržati index rasta. Politika maloga gospodarstva u Hrvatskoj nije se mnogo mijenjala proteklih deset godina i nije se previše razmišljalo o vjerodostojnosti i korisnosti instrumenata na kojima se ta politika temelji. Nije se provodila cjelovita procjena utjecaja instrumenata politike maloga gospodarstva niti se vrednovala učinkovitost pojedinih političkih instrumenata.

Potpore

U 2010. godini provedena je analiza koja je pokazala da postoji 88 poduzetničkih potpornih institucija (PPI) u Hrvatskoj, među kojima je 21 regionalna razvojna agencija, 10 lokalnih razvojnih agencija, 16 poduzetničkih inkubatora, šest tehnoloških parkova i 35 poduzetničkih centara. U tim je institucijama zaposleno oko 700 ljudi (35% u razvojnim agencijama, 31% u poduzetničkim centrima, 22% u poduzetničkim inkubatorima i 12% u tehnološkim parkovima). Ocjenjivanjem ovih institucija utvrđeno je sljedeće stanje:

- postoji potreba za razvijanjem te osiguravanjem odgovarajućih proizvoda i usluga poduzećima ovisno o njihovu položaju u fazi rasta;
- institucijama je teško zadovoljiti potražnju poduzetnika i uprave za određenim uslugama kao što su upravljanje kvalitetom, marketinški planovi, procjena investicija i projekata, prava na intelektualno vlasništvo, potpora razvoju klastera i proizvoda;
- potrebno je razviti njihove kapacitete za pružanje potpore poduzetnicima kako bi unaprijedili upravljačke sposobnosti vezane uz strateško planiranje i inovacije;
- institucije će morati razviti kapacitete svojih zaposlenika/zaposliti više ljudi kako bi mogli zadovoljiti potrebe maloga gospodarstva u njihovu području djelovanja.

Izvješće o globalnoj konkurentnosti upozorava i na nužnost osiguravanja bolje potpore upravama poduzeća te Hrvatsku stavlja na 111. mjesto od 144 zemlje kad je riječ o 'pouzdanosti stručne uprave u poduzeću'. Dostupnost korištenja usluga koju pruža PPI nije jednakomjerna u svim županijama. U Hrvatskoj je 2012. dodijeljeno ukupno 8,8 mlrd. kuna potpora poduzećima u poljoprivredi, industriji i uslugama, što je nešto manje nego 2011. (za 231,8 milijun kuna). No, premda se potpore nominalno lagano smanjuju, njihov udio u BDP-u od početka krize 2008. ostaje gotovo nepromijenjen, prosječno oko 2,7% BDP-a. Za usporedbu, udio potpora u BDP-u u EU27 gotovo je pet puta manji i prosječno iznosi 0,5%. To ukazuje da u razdoblju 2008-12. u Hrvatskoj nije bilo bitne promjene u politici države prema potporama, a shodno tome ni zaokreta u restrukturiranju poduzeća. Hrvatsku, dakle, čeka bitno smanjivanje potpora i njihovo preusmjeravanje od gubitaka prema novim, konkurentnim i perspektivnim poduzetnicima.

Potpore su se u Hrvatskoj dodjeljivale najčešće subvencijama (72%), jamstvima (10,2%), poreznim olakšicama (8,6%), povoljnim kreditima (6,9%) ili udjelom u vlasničkom kapitalu (2,3%). Najveći korisnik potpora je svakako bila poljoprivreda i ribarstvo u koje je država 2012. uložila 3,5 mlrd. kuna ili oko 40% ukupnih potpora. Jasno je da su najveći korisnici potpora upravo ona poduzeća koja su trebala pomoć države da ih izvuče iz problema. Ta politika spašavanja, nažalost, nije bila posebno uspješna jer ista poduzeća i dalje teško izlaze iz teškoća. Ako se ova poduzeća promatraju sektorski može se zaključiti da se i nadalje najviše ulaže u promet, HRT, brodogradnju, sanaciju i restrukturiranje poduzetnika u teškoćama (Imunološki zavod, Dioki, Croatia banka, i pozajmice koje je AUDIO dodjeljivao poduzećima u teškoćama) te u turizam. Prema AZTN-a za 2013. udio potpora u BDP-u porastao je na 2,98 %, što je 12% više nego u 2012. Istovremeno su sektorske potpore u porastu, a horizontalne u padu što će nas još više udaljiti od prosječne strukture potpora u EU27.

Kvantifikacija izvoza prema zemljama ponderirana preko Int\$ na € za 2011

U apsolutnim iznosima prvih pet zemalja u koje se izvozilo 2011 su: Italija - 1.511.099.000; BIH - 1.173.691.000; Njemačka - 968.324.000; Slovenija - 792.654.000; Austrija - 547.275.000; Srbija - 375.032.000; Francuska - 280.135.000; SAD - 255.601.000; Mađarska - 240.773.000; Luksemburg - 237.142.000; Rusija - 229.867.000; Malta - 179.098.000; Turska - 173.511.000; Ujedinjeno Kraljevstvo - 143.144.000; Norveška - 143.078.000. No, kada izvoz promatramo kroz prizmu koliko izvozimo € po stanovniku redosljed se mijenja. Tako u Sloveniju izvozimo 409,497 € po stanovniku, u Italiju izvozimo 26,054€ po stanovniku, u Njemačku 11,752 € po stanovniku, a u SAD 0,817 € po stanovniku.

Izravna inozemna ulaganja

Inozemna ulaganja intenzivno su rasla sve do početka krize, a onda u vrlo kratkom razdoblju pala na jednu desetinu pretkriznih ulaganja. S uloženi u 2008. 31,09 milijardi kuna, na u 2010. godine 2,35 milijarde kuna. Ukupno je od 2004. do 2012. u Hrvatsku uloženo 135,72 milijarde kuna (18 milijardi eura).

Prema ISRH s pozicije visine ulaganja prema djelatnostima, utvrđeno je kako se u 2012. godini najviše ulagalo u: financijsko posredovanje, osim osiguravajućih i mirovinskih fondova; slijedi djelatnost trgovine na veliko i posredovanje u trgovini s iznosom od 17,65 milijardi kuna; jedina djelatnost koja je primila više od 10 milijardi kuna bila je djelatnost poslovanja nekretninama s 11 milijardi kuna. Analizom razlike 2012. u odnosu na 2008. godinu kada su ostvarena najveća ulaganja u posljednja dva desetljeća, od pretkriznog razdoblja inozemna ulaganja po svim djelatnostima su smanjena većinom za više od 100%.

Inozemni dug

Kako je već rečeno ukupni inozemni dug Hrvatske u stalnom je porastu. Njegov je udio u BDP-u smanjen sa 104,60% iz 2010. godine, kada je ujedno bio najviši, na 102,10% u 2012. godini. U pretkriznoj 2008. godini ukupan inozemni dug iznosio je 85,40% BDP-a. Promatrano prema pred kriznoj 2008. godini, samo su kreditne institucije smanjile iznos inozemnog duga i to za 4,12%, a svi ostali sektori povećali su inozemnu zaduženost.

Industrija prema prijedlogu ISRH

Industrijske djelatnosti koje se u nacrtu ISRH utvrđene kao 'pokretači', odnosno strateške djelatnosti su:

- C 21 Proizvodnja osnovnih farmaceutskih proizvoda i pripravaka,
- C 26 Proizvodnja računala te elektroničkih i optičkih proizvoda,
- C 25 Proizvodnja gotovih metalnih proizvoda,
- *J 62 Računalno programiranje, savjetovanje i povezane djelatnosti (ICT).*

- C 27 Proizvodnja električne opreme,
- C 38 Proizvodnja strojeva i uređaja

Tako jednoznačno karakteriziranje bez uzimanja u obzir regionalnih uvjeta, rezultat će potpunim isključenjem regionalnih posebnosti i daljnjim umrtvljivanje cijelih regija u RH.

Trenutno stanje industrija prema nacionalnoj podjeli i potencijal

Prema nacionalnoj strategiji pod industrijom se podrazumijevaju industrijski sektori gospodarstva definirani područjima C (Prerađivačka industrija), F (Građevinarstvo) i J (Informacije i komunikacije) NKD-a 2007.

Područje NKD	RAST/PAD	%
O - javna uprava i obrana,	RAST	15,10%
P - obvezno socijalno osiguranje, obrazovanje		
Q - djelatnosti zdravstvene zaštite i socijalne skrbi		
B – rudarstvo i iskopavanje ruda,	RAST	10,76%
D – opskrba električnom energijom, plinom, parom i klimatizacijom		
E – opskrba vodom, uklanjanje otpadnih voda, gospodarenje		
K - financijske djelatnosti i djelatnosti	RAST	9,48%
F – građevinarstvo	PAD	35,54%
A – poljoprivreda i šumarstvo	PAD	7,45%
C – prerađivačka industrija	PAD	2,59%

Tablica 3 - Promatrano po područjima NKDa za razdoblje 2008 - 2012, stanje BDV-a Izvor: Državni zavod za statistiku. Dostupno na: www.dzs.hr

Prema zadnjim dostupnim podacima za većinu EU28 zemalja Hrvatska je s udjelom prerađivačke industrije od 15,59% u ukupnoj bruto dodanoj vrijednosti gospodarstva tek nešto ispod EU28 prosjeka koji iznosi 15,82%.

Pojedinačno najveći udio izvoza u prihodu djelatnosti

Klasa po NKD- 2007 prerađivačke industrije	Udio Izvoza	Tendencija
C15 Proizvodnja kože ;	81,00%	rast
C21 Proizvodnja osnovnih farmaceutskih proizvoda i farmaceutskih pripravaka	61,65%	rast
C14 Proizvodnja odjeće	61,13%	rast
C29 Proizvodnja motornih vozila, prikolica i poluprikolica	54,35%	oporavak
C27 Proizvodnja električne opreme	53,14%	pad
C28 Proizvodnja strojeva i uređaja, d. n.	52,33%	rast
C24 Proizvodnja metala	29,84%	pad
C16 Prerada drveta i proizvoda od drveta i pluta, osim namještaja; proizvodnja proizvoda od slame i pletarskih materijala	47,63%	rast
C20 Proizvodnja kemikalija i kemijskih proizvoda	45,06%	pad
C25 Proizvodnja gotovih metalnih proizvoda, osim strojeva i opreme	42,02%	rast
C26 Proizvodnja računala te elektroničkih i optičkih proizvoda	41,27%	rast
C31 Proizvodnja namještaja	39,77%	rast
C17 Proizvodnja papira i proizvoda od papira	36,80%	pad
C13 Proizvodnja tekstila	35,24%	pad
C19 Proizvodnja koksa i rafiniranih naftnih proizvoda	33,24%	pad
C23 Proizvodnja ostalih nemetalnih mineralnih proizvoda	33,18%	rast
C30 Proizvodnja ostalih prijevornih sredstava	31,60%	oporavak
C22 Proizvodnja proizvoda od gume i plastike	27,93%	pad
C12 Proizvodnja duhanskih proizvoda	25,60%	pad
C32 Ostala prerađivačka industrija	24,75%	rast
C10 Proizvodnja prehrambenih proizvoda	15,51%	rast
C11 Proizvodnja pića	12,46%	rast

Tablica 4- Pojedinačno najveći udio izvoza u prihodu djelatnosti u 2012 Izvor: ISRH, DSZ

Stanovništvo

Iz godine u godinu broj stanovnika Hrvatske se smanjuje, u razdoblju 2008.-2012. godine broj stanovnika smanjio se za 166 tisuća (pad od 3,74%). Po broju stanovnika Hrvatska se nalazi na 21. mjestu među zemljama članicama EU28. Njzin udio u ukupnom broju stanovnika EU28 čini 0,84%. Statistički podaci ukazuju da se struktura stanovništva mijenja u korist starijih ljudi. Najveći udio u ukupnom broju stanovništva čine oni koji pripadaju skupini 65+ godina starosti sa stalnim indexom rasta iz godine u godinu, u 2010. je iznosio 17,26%, u 2011. 17,75%, a u 2012. 18,02%. Trenutno od radno sposobnog stanovništva, najveći broj muških i ženskih osoba nalazi se u dobnoj skupini od 50 do 54 godine starosti. Demografska kretanja ukazuju da Hrvatska bilježi trend negativnog prirodnog prirasta. U 2012. prirodni prirast iznosio je -2,3 na 1000 stanovnika, što u apsolutnim vrijednostima znači da je 9939 ljudi više umrlo nego što ih se rodilo.

Zaposlenost

Ukupna zaposlenost od 1.635 milijuna zaposlenih u 2008., što je i vršna točka zaposlenosti dostignute u RH nakon stvaranja države, gospodarstvo postojano gubi radna mjesta pa se do travnja 2014. zaposlenost smanjila na 1.314,5 milijuna. Promatrano kroz usporedbu s EU28 za period od 2008 – 2014 u % vidljivo je da je RH na trećem mjesto po broju nezaposlenih iza Grčke i Španjolske. U razdoblju 2008. – 2012. broj radnih mjesta manji je za ukupno 159.884. Kroz Industrijsku politiku potrebno je ostvariti cilj povećanja iskorištenost ljudskog potencijala s aspekta:

1. Povećanja stope aktivnosti stanovništva
2. Povećanja stope zaposlenosti
3. Osiguravanja usklađenosti ponude i potražnje
4. Povećanja mobilnosti radne snage

U Hrvatskoj bi rast potražnje za radnom snagom mogao u kratkom roku od 5 do 10 godina biti ograničen dobnom strukturom stanovništva. Jedino što može djelovati pozitivno je intenzivnije zapošljavanje mladih bez radnog iskustva ili imigracija. Statistički podaci ukazuju da će neke skupine djelatnosti poput tekstila i kože, poljoprivrede, graditeljstva, geologije, nafte i kemije, te ekonomije, trgovine i administracije biti u situaciji da neće moći zamijeniti starije radnike mladima. Kada se uključi nezaposlene, situacija se poboljšava tako da naizgled imamo dovoljan broj nezaposlenih kako bi se odvila neophodna zamjena i zadovoljile razvojne potrebe. Međutim, dobna i kvalifikacijska struktura nezaposlenih osoba znatno je lošija od strukture među zaposlenima i bit će relativno teško uskladiti strukturu potrebnih znanja i vještina sa strukturom znanja nezaposlenih osoba među kojima više od 50% traži posao dulje od godinu dana. Promatrani problem zamjene posebno dolazi do izražaja kod inženjera, gotovo svih vrsta, kojih među nezaposlenima nema u većem broju. Stoga je potrebno pojačati dostupnost pojedinih kvalifikacija kako bi se ispravile nejednakosti ponude i potražnje.

Stanje industrijske politike u državama članicama EU-a

Ključni izvori ekonomskog rasta i rasta produktivnosti u EU predstavljaju istraživanje i razvoj (R&D) te inovacija. Uspješna ulaganja u istraživanje i inovacije povećavaju produktivnost i konkurentnost europskih tvrtki, poboljšana inovativnost ubrzava i strukturne promjene u zemljama članicama EU-a te rastu ekonomske aktivnosti s većom dodanom vrijednosti. Članice EU-a koriste različite porezne i druge mjere kako bi potaknule istraživanja u poslovnom sektoru. Porezne olakšice su relativno skup instrument poticanja, stoga se primjenjuju i druge indirektno mjere, u vidu olakšavanja dostupnosti rizičnog kapitala, kroz promoviranje javnog-privatnog partnerstva te kroz poticanje kooperacija između akademske zajednice i poslovnih subjekata. Tijekom proteklih pet godina članice su intenzivno radile na smanjenju rascjepkanosti

industrijske politike zbog preklapanja programa, nejasne nadležnosti državnih tijela te nedostatka strategije promicanja inovacija. Poslovno okruženje je svakako jedan od najznačajnijih čimbenika s utjecajem. Stoga se intenzivno u članicama radi na poboljšanju poslovnog okruženja za 'start-up' tvrtke, odnosno za poduzetništvo generalno. Kao sljedeći čimbenik je smanjenje administrativnog opterećenja za poduzetništvo. Zatim kao značajni doprinos razvoju industrije ustanovljeno je da se nalazi u provođenju aktivnih politika za mala i srednja poduzeća te poduzetništvo. Takve mjere su preduvjet za poticanje inovacija i komercijalizaciju istraživanja i čine osnovnu dopunu politikama koje potiču istraživanja. Unutar nacionalnih programa reformi, države članice EU-a složne su oko brojnih ciljeva, uključujući energetska učinkovitost i ciljeve za obnovljive izvore energije. U razdoblju od 2000. do 2010. godine smanjile su konačnu potrošnju energije u industriji te energetska i ugljičnu intenzivnost industrije.

Tehnološke razine djelatnosti i njihova utemeljenost na znanju

Kada je riječ o ljudskom potencijalu, prema Eurostat-u djelatnosti koje se smatraju visokotehnološkima u Hrvatskoj te u kojima je prisutna najveća koncentracija kadrova koji imaju sposobnost razvoja znanja te analizirati tehnološku razinu tih djelatnosti čine mali udio u ukupnoj industriji i to su:

- proizvodnja osnovnih farmaceutskih proizvoda i farmaceutskih pripravaka,
- proizvodnja računala te elektroničkih i optičkih proizvoda,
- proizvodnja ostalih prijevoznih sredstava (proizvodnja željezničkih lokomotiva i tračnih vozila, proizvodnja vojnih borbenih vozila te prijevoznih sredstava druge namjene).

U Hrvatskoj su u ovim djelatnostima početkom 2013. godine bile zaposlene svega 20,2 tisuće osoba što predstavlja 1,7% ukupno zaposlenih. Usluge s potrebom za visokom razinom znanja dijele se na financijske (KIS-FIN), prodajne (KIS-MKT) i ostale usluge (KIS-OTHER) dok su najviše razine znanja potrebne kod djelatnosti KIS-HIGH-TECH u kojima je zaposleno 29,6 tisuća osoba. Najveći broj zaposlenih u industriji zaposleno je u nisko-tehnološki intenzivnim djelatnostima (350,078 osoba), a ta je skupina djelatnosti i najmanje produktivna.

3. CILJEVI INDUSTRIJSKE POLITIKE

Osnovni cilj je povećanje industrijske proizvodnje proizvoda s dodanom vrijednošću, a ne sirovinskih poluproizvoda, koje će Hrvatskoj omogućiti održivi gospodarski razvoj temeljen na 'zelenim' i održivim praksama. Cilj industrijske politike je i rast konkurentnosti gospodarskih subjekata kroz odnos prema industriji kao zamašnjaku razvoja, što bi industrijskim poduzećima osiguralo i bolje pozicioniranje na domaćem i inozemnom tržištu. Dva su modela koja moraju biti uključena u konceptu industrijske politike. Model promocije sa zadatkom podrške sektora, podsektora tj. tvrtki koje predstavljaju bazu budućeg razvoja, odnosno oslonac za širi kontekst ekonomske aktivnosti te model 'čuvara' tržišta gdje se država brine o nepravilnostima tržišnog funkcioniranja u smislu osiguranja zakonske, pravne i fiskalne podrške tvrtkama kako bi se omogućilo stvaranje novih mogućnosti zapošljavanja i izdržavanja pritiska smanjenja broja zaposlenih u periodima premošćivanja gospodarskih kriza. Zadatak industrijske politike uključuje stvaranje modela koji će kroz jasno definirane obveze države i poduzetnika omogućiti dostizanje željene kratkoročne vizije 2020, odnosno stvoriti trasu budućeg dugoročnog razvoja industrije u Hrvatskoj u sljedećih 20 godina. Industrija trenutno pridonosi hrvatskom BDP-u s 20-tak posto i ima veliki multiplikacijski učinak, stoga je njen razvoj jedan od presudnih čimbenika uspješnosti hrvatskog gospodarstva.

Ciljevi industrijske politike su:

1. Osiguranje okvirnih uvjeta za industrijsku konkurentnost

Osiguranje stabilnog rasta industrije na razini većoj od prosječnog rasta industrije u EU uz poštivanje elemenata nacionalne sigurnosti te zaštitu resursa za buduće generacije kroz promociju cirkularne ekonomije. Ovaj cilj postići će se sljedećim mjerama:

Reforma državne uprave u RH

Nedovoljno efikasan administrativni i pravni aparat te pravna nesigurnost osnovne su prepreke daljnjem ekonomskog razvoja. Hrvatska bez ove reforme odnosno temeljnih promjena koje će utjecati na funkcioniranje državne uprave i institucija neće izaći iz krize.

Regionalni pristup industrijskoj politici

Zbog velike razlike u razvijenosti regija RH, klime te resursa regija potrebno je industrijsku politiku definirati za pojedine regije, i za njih utvrditi potencijale nosećih industrija (strategija 3 x 4, odnosno po tri vodeće industrije u svakoj od četiri regija). S obzirom na činjenicu da se ORaH snažno oslanja na koncept bioregionalne ekonomije koji podrazumijeva provedbu strategije gospodarskog razvoja regije koja počiva na dostupnosti resursa (materijala nužnog za pokretanje industrijske proizvodnje), prometnoj, komunalnoj i tehnološkoj infrastrukturi te ljudskim resursima, zagovaramo, primjerice, industrijski razvoj istočne regije Hrvatske (slavonske županije) koji će se snažno oslanjati na drvoprerađivačku industriju, prerađivačku industriju hrane te građevinskih proizvoda + malu/srednju energetiku. Središnja regija (centralna Hrvatska) ima veliki potencijal u industrijskoj preradi hrane i sekundarnih sirovina, metaloprerađivačkoj industriji te ICT sektoru. Zapadna regija ima veliki potencijal u metaloprerađivačkoj, drvenoj industriji te energetici. Južna regija ima potencijal u prehrambenim industrijama, maloj i srednjoj energetici i metaloprerađivačkoj industriji te proizvodnji građevnih materijala. Bioregionalni ekonomski strateški pristup je održivo gospodarstvo za ljude, zajednicu i prirodu. Razvoj regije kroz prioritetna područja djelovanja u regijama temeljit se na konkretnim statističkim pokazateljima i stručnoj analizi, od nezaposlenosti i strukture nezaposlenih, mogućnosti zapošljavanja u drugim područjima – dodatne profesionalne prekvalifikacija, resursa i strateških prednosti, infrastrukture i postojećih kapaciteta Najveći

naglasak stavlja se upravo na financijsku stranu, kojom će se određeni sektor pokrenuti. Pored mjera koje se pretežito odnose na ciljne industrije i to specifično za svaku posebno, a ne kao na univerzalnu cjelina, potrebno je ostaviti prostora kroz kriterije financijske izvrsnosti za financiranja poduzetnika koji nisu u segmentu promoviranih industrija, ali svojim rezultatima zavređuju spadati u strateške projekte razvoja.

Odnos prema prirodnom bogatstvu

Odnos prirodnog bogatstva i proizvodnog bogatstva vrlo je relevantan parametar za klasično industrijsko neoliberalno društvo. Današnje globalna situacija, pogotovo uspjeh njemačkog ordoliberalizma pokazuje da je ta paradigma dugoročno neodrživa, pogotovo za zemlje kao što je Hrvatska koje ne raspolaze velikim prirodnim resursima, i ne predstavlja značajni čimbenik u geopolitici.

Održivost kroz cirkularnu ekonomiju

Jedini put za Hrvatsku je put održivosti kroz stvaranje održive cirkularne ekonomije koja troši razmjerno malo prirodnih bogatstva u odnosu na sadržaj dodatne vrijednosti u proizvodu, te kroz pronalaženja niša na globalnom tržištu u kojima nacionalna industrija može konkurirati, odnosno gdje se može kapitalizirati.

2.Ubrzanje prilagodbe industrije strukturalnim promjenama u RH

Osiguranje prilagodbi za artikulirane probleme na razini manjoj od šest mjeseci od detektiranog problema može se postići sljedećim mjerama:

Promjena temelja rasta uz stabilizaciju makro-ekonomskih čimbenika

Temeljenje rasta na drugačijim načelima no što su bila načela prije stvaranja samostalne Hrvatske, odnosno do krize 2008. S obzirom na to da smo dio EU28 u potpunosti moramo poštivati preuzeta pravila. Dosadašnji razvoj pokazao nam je da način kako se do sada radilo isto tako nije omogućio stabilan rast bogatstva naroda i države te da se mora stvoriti potpuno novi obrazac daljnjeg razvoja Hrvatske. Naglasak treba staviti na razvoj kapaciteta prerađivačke industrija koja se nameće kao najznačajnija od svih industrija s obzirom na to da ostvaruje veliku koncentraciju kapitala i rada u istom proizvodnom procesu.

Repozicioniranje sustava potpora

Nadležnosti na području državnih potpora koje je obavljao AZTN, nakon 1. srpnja 2013. najvećim su dijelom prenesene na Europsku komisiju. Hrvatska je zadržala mogućnost dodjele potpora i provođenja industrijske politike u okviru svojih financijskih mogućnosti, ali posve u skladu s pravilima EU-a. Funkciju kontrole preuzela je Europska komisija, to znači da potpore koje se dodijele prije njihove primjene treba prijaviti Komisiji radi dobivanja odobrenja. U Europskoj Uniji ne postoji zajednička strategiju razvoja industrije. EU samo koordinira industrijske politike članica da bi se na horizontalnoj razini pridonijelo razvoju uvjeta za poduzetničku klimu. Hrvatska ciljano treba prestati spašavati tržišne gubitnike i novac poreznih obveznika usmjeravati u stvaranje uvjeta za opstanak strateških industrija i razvoj novih industrija i konkurentnih poduzetnika koji će potaknuti rast i zapošljavanje. Sektorske potpore čine 70% potpora industriji i uslugama, a tek se oko 30% odnosi na horizontalne potpore. EU27 u horizontalne ciljeve ulaže se oko 90% potpora industriji i uslugama. U EU su horizontalne potpore nositelji ostvarivanja pametnog i održivog gospodarskog rasta kroz svoju usmjerenost na ciljeve: regionalnog razvoja, istraživanja, razvoja i inovacija, zaštite okoliša i sl.

Politika horizontalnih potpora

Politika potpore najznačajniji je segment suvremene industrijske politike i mora se zasnivati na forsiranju horizontalnih, a ne vertikalnih ciljeva. Potpore moraju biti namijenjene uspješnim poduzetnicima, a ne samo izabranim poduzećima ili sektorima. Dosadašnja politika je favorizirala u velikoj mjeri gubitake ili industrije u zalasku. Kroz taj vid potpora napravljena je neprocjenjiva šteta razvoju hrvatske industrije. Taj model potpora je istovremeno značajno pomogao deindustrijalizaciji. Smisao horizontalne potpore je da služe ispravljanju onih situacija gdje tržište zakazuje, odnosno gdje se očekuje rast buduće industrije te je potrebno subvencioniranim sredstvima omogućiti da te nedovoljno razvijene industrije stvore uvjete za intenzivan doprinos gospodarskom razvoju i jačanju konkurentnosti gospodarstva u budućem vremenu.

Povezanost s drugim politikama

Sva dosadašnja razmatranja pokazuju da se industrijska politika ne može i ne smije promatrati kao zasebna disciplina već se mora konkurentno i sustavno sintetizirati i uskladiti s ostalim politikama. Bez uspostavljanja takve međuzavisnosti koja konstantno testira povratne utjecaje u jasno definiranoj vremenskoj domeni nijedna industrijska politika neće biti uspješna. Povezanost s drugim politikama najviše utječe na samu strategiju (rješenje) odnosno na taktiku dolaska do rješenja, kao i na vremenski tijek procesa. Pored samog društveno političkog, financijskog i edukacijskog okvira veliki utjecajni element na industrijsku politiku je i demografija. Stoga će se ta povezanost obraditi kao rezultanta i prikazati na kraju kao posebna strukturirana informacija. Kako smo vrlo mala zemlja siromašna energetskim i rudnim resursima većina hrvatske industrije mora biti posljedica prerade te usmjerena na izvoz. Te odrednice industrijsku politiku usko vežu s vanjskotrgovinskom politikom, politikom radnog zakonodavstva, politiku sigurnosti, kao i sa svim ostalih politikama.

3. Poticanje okruženja za razvoj industrijskog poduzetništva (poglavitno malog i srednjeg kroz proaktivni pristup) moguće je provedbom sljedećih mjera:

Olakšavanje pristupa financiranju malim i srednjim poduzećima

Od početka financijske krize, mala i srednja poduzeća suočavaju se s postroženim uvjetima kreditiranja i poteškoćama u pristupu financiranju. Kao rezultat toga je usporavanja mogućeg rasta. Financiranje duga postalo je skuplje i teže dostupno. Ostali instrumenti financiranja u Hrvatskoj nisu potpuno razvijeni i treba ih artikulirati te razviti.

Konsolidacija konkurentnosti radne snage kroz smanjenje poreznog klina

Važno je napomenuti da je Hrvatska pri europskom vrhu prema postotku populacije koja živi u kućanstvima u kojima su oba roditelja nezaposlena (Eurostat, 2010.) Ovako niska stopa zaposlenosti kakva je u Hrvatskoj ne osigurava održivost mirovinskog i zdravstvenog sustava, velik broj stručnjaka (Radošević, 2009; Rohatinski, 2010) smatra da je hrvatski ekonomski model neodrživ te da moramo napraviti ozbiljan zaokret. Stoga je potrebna cjelovita reforma tržišta rada koja bi se trebala temeljiti na fleksibilnosti, sigurnosti i povećanju konkurentnosti radne snage. Veliki problem u konkurentnosti rada je i porezni klin, razlika između bruto troška rada za poslodavca. Na globalnom tržištu konkurentnost radnika određuje omjer bruto plaća i produktivnosti radnika. S obzirom na to da je stanje naše industrije uglavnom na strani intenzivnosti rada s niskom dodatnom vrijednosti, veliki porezi na rad uz našu produktivnost značajno smanjuju konkurentnost radne snage i bitnu utječu na strana ulaganja. Istraživanja među zemljama OECD-a, pokazala su da zemlje koje imaju niži porezni klin u pravilu imaju i nižu nezaposlenost.

4. Poticanje međusobnog povezivanja poduzetnika

U smislu ostvarivanja suradnje među industrijskim poduzetnicima radi zajedničkog nastupa kako na domaćem tako i na inozemnom tržištu te lakšeg zajedničkog ostvarivanja financijskog praćenja aktivnosti. Mjere:

Zadržavanje industrije u zemlji

Pored definiranih prioriteta postoji više razina/nivoa industrijskih politika, prioritetni cilj je u srednjem roku zadržati što više industrije u zemlji te da se dodatno istraže poduzetnički resursi kako bi se otkrili industrijski poduzetnici koji uz adekvatni proaktivni servis društva mogu i žele potaknuti agresivniji izvozno orijentirani razvoj.

Globalizacija industrije

Industrija mora značajno osnažiti otpornost na krize, poglavito u kontekstu malih i srednjih poduzeća koja su izuzetno osjetljiva na krize. Stoga je kroz proaktivni pristup potrebno ta poduzeća usmjeriti prema internacionalizaciji, odnosno potrebno je povećati njihove izvozne kapacitete, prisutnost na globalnom tržištu proizvoda i kapitala.

Razvoj poduzetništva u skladu s agendom 2020

Tri su ključna područja za razvoj poduzetništva i oni istovremeno kao takvi trebaju biti tretirani i u Republici Hrvatskoj:

- Razvoj poduzetničkog obrazovanja i kulture: reforme u europskim obrazovnim sustavima usmjerenost na razvoj znanja o poslovanju i poduzetništvu, težnja prema stjecanju praktičnih vještina.
- Razvoj digitalnog jedinstvenog tržišta: Svi relevantni EU dokumenti o rastu i konkurentnosti pretpostavljaju da Europsko jedinstveno tržište može biti u cijelosti funkcionalno i fleksibilno samo uz razvoj elektroničkog poslovanja.
- Uklanjanje regulatornih opterećenja poduzetništvu: jednostavni regulatorni okvir s jasno postavljenim i horizontalno primjenjivim pravilima koja će štiti tržišno natjecanje u cjelini.

5. Podrška proizvodnji za izvoz i supstituciju uvoza

Stvaranje modela financijske podrške u svim fazama proizvodnje i plasmana te praćenje tokova na interesantnim tržištima. Mjere su:

Kratkoročno pozicioniranje industrije

Zadatak Industrijske politike za kratkoročni period od 2014.-2020. je sagledavanje industrijskih grana iz pozicije brze izvozne reorganizacije s obzirom na to da nam je EU tržištu (500 milijuna kupaca) postalo transakcijski jednako dostupno kao i lokalno tržište. Poglavito je potrebno industrije koje imaju domaću sirovinsku bazu proaktivno usmjeravati prema tom tržištu, ali i prema drugim tržištima koja pokazuju interes za pojedine niše naših proizvoda, kao i za investicije u hrvatsku industriju (zemlje BRICS-a), pogotovo ako su na njemu već prisutne.

Proaktivni pristup industrijske politike

Cilj industrijske politike je da kroz modeliranje proaktivnog pristupa osigura anuliranje trenutnog stanja u smislu tehnološke zaostalosti, nedostataka dizajna odnosno nepostojanje kvalitetne lokalne radne snage. Ti negativni elementi mogu se brzo promijeniti kroz modele cirkularne ekonomije odnosno kroz stvaranje adekvatnog fiskalnog, pravnog i edukacijskog

okvira. Stoga možemo reći da pravi mjerni parametri za potencijal razvoja industrije čine investicijska klima, fiskalni i pravni okvir, raspoloživost sirovine, tradicija i znanje.

Strukturno repozicioniranje hrvatske industrije te usmjerenje prema izvozu

Dok u zemljama EU prevladavaju tehnologije treće tehnološke revolucije, u Hrvatskoj prevladavaju tehnologije ranijeg tehnološkog vala koje aktiviraju ekstenzivne faktore razvoja, tj. i resursno i energetska su intenzivna, a to zahtijeva veliko investicijsko naprezanje. Stoga je jedan od ciljeva transformacija hrvatske industrije prema manje energetski intenzivnim industrijama koje počivaju na većoj upotrebi specijaliziranih znanja i vještina. Kroz izvoznu orijentaciju Hrvatska industrija mora se pomaknuti iz treće faze, u kojoj se i dalje nalazi u više faze industrijskog razvoja. Uočljivo je da se svi segmenti izvozne industrije još uvijek bore s problemom intenzivnijeg uključivanja u međunarodnu podjelu rada. Za bolje uključivanje u međunarodnu po djelu rada potrebno je intenzivirati rad na rebranding-u 'Made in Croatia' kao klasu kvalitete.

Olakšavanje pristupa novim tržištima malih i srednjih poduzeća

S ciljem zadržavanja konkurentnosti, rasta i stvaranja radnih mjesta, srednja i mala poduzeća treba poticati i podržavati u njihovom nastojanju ulaska na nova tržišta.

Supstitucija uvoza

Nakon osamostaljenja Hrvatska ekonomija dominantno je postala uvoznikom. Pogodovanje uvoznim lobijima uništio je velikim dijelom domaću postojeću industriju koja je tradicionalno snabdijevala lokalno tržište. Taj proces poglavito je prisutan u industriji prerade hrane te u segmentima građevinarstva i pratećih industrija za građevinarstvo, kao i kod proizvoda za energetiku. Jedan od važnih čimbenika u balansiranju vanjskotrgovinske bilance je i umjeravanje lokalnog tržišta na domaće proizvode kroz sustavni proaktivni angažman u razvoju industrija koje mogu uspješno na tržišnim osnovama nadomjestiti uvoz domaćom proizvodnjom.

Repozicioniranje prerade nemetalnih sirovina u izvoznu industriju

U Hrvatskoj postoji dugogodišnja tradicija prerade nemetalnih mineralnih sirovina te uz razvoj tehnologija obrade moguće je značajne rezerve aktivirati kao važan izvozni proizvod.

6. Podupiranje politike inovacija, istraživanja i tehnološkog razvoja

Stvaranje financijske poluge za praćenje R&D aktivnosti u svim fazama razvoja proizvoda. Mjere su:

Usmjeravanje razvoja industrijskih politika RH u skladu s Model -om 4C razvoja EU industrijske politike

Model 4C potrebno je aplicirati na način da predstavlja također i ciljeve industrijske politike Hrvatske. Problem današnje Hrvatske industrije je vrlo skromna snaga u kadrovima i kapitalu, te visoka nekonkurentnost za prihvatanje investicija zbog neadekvatnog stanja u ljudskom kapitalu kao i poreznog te pravnog okvira. Prije svega potrebno je pripremiti uvjete kako bi se ta četiri kriterija mogla uspješno aplicirati u Hrvatskoj.

Edukacija vještine rada nakon završenog strukovnog obrazovanja

Proces deindustrijalizacije utjecao je i na mogućnosti stjecanja radnih vještina ljudi koji ulaze na tržište rada s jedne strane, a s druge strane promjena načina obrazovanja te nemogućnost praktičnog učenja kroz regularno školovanje odnosno neprimjerna edukacijski programi dodatno su oslabili kompetenciju nove radne snage. Nužno je pokrenuti ozbiljne reforme u vrsti

te načinu obrazovanja koje će u konačnici povećati konkurentnost hrvatskog gospodarstva. Pored dodatnog praktičnog obrazovanja onih koji ulaze na tržište rada potrebno je i snažno utjecanje na stimulaciju prekvalifikaciju ljudi koji su nezaposleni pogotovo onih koji se nalaze na popisu nezaposlenih dulje od pet mjeseci.

Nositelji industrijskog razvoja

Razvoj učinkovitosti resursa – Eko industrija

Učinkovitost resursa je jedan od ključnih izazova EU-a, a svakako za zemlje kao Hrvatska koje nisu bogate resursima. Učinkovito korištenje resursa istovremeno pruža veliki potencijal razvoja, ali predstavlja i potencijalnu prepreku zbog velikih troškova. Povećanje učinkovitosti u konačnici će dovesti do smanjenja troškova poslovanja kroz korištenje čistih tehnologija, poboljšanja u korištenju nusproizvoda i otpada te kroz usvajanje eko-dizajn rješenja. Globalno tržište za proizvode i usluge u području zaštite okoliša se procjenjuje na 1,15 bilijuna eura godišnje i predstavlja priliku kako europske, tako i za hrvatske tvrtke.

Horizontalno i vertikalno repozicioniranje industrije ugljikovodika

ORaH snažno zagovara 'zelenu energetiku' te implementaciju projekata diverzificiranih obnovljivih izvora energije. Međutim, svjesni toga da tranzicija iz energetike temeljene na fosilnim gorivima na 'zelenu' energetiku nije moguća preko noći, snažno zagovaramo korištenje plina kao tranzicijskog energenta, umjesto ugljena i nafte kao okolišno daleko nepovoljnijih fosilnih goriva. Osobito značajan resurs za Hrvatsku je domaći prirodni plin. Njegov značaj izuzetan je za Slavoniju u kontekstu proizvodnje gnojiva. Uz adekvatan tretman cijene domaćeg plina kod proizvodnje gnojiva multiplikativno će se pokrenuti razvoj integrirane lokalne poljoprivrede, kao i industrije prerade poljoprivrednih proizvoda, odnosno vezanih servisnih industrija.

Nepovoljni ugovor o vlasničkim pravima u naftnoj industrije (INA) značajno je utjecao na sadašnju industriju ugljikovodika. INA kao nekadašnji nosilac razvoja i istraživanja u naftnoj industriji danas je u potpunosti napustila taj koncept i iz proizvođača nepovratno se pretvara se u prodavača proizvoda iz ugljikovodika. Iz strateških razloga potrebno je osigurati opstojnost rafinerijskih potencijala u skladu s izdašnošću domaćih izvora.

Promocija drvne i prehrambeno-prerađivačke industrije

Hrvatska drvna i prehrambena industrija imaju snažan sirovinski potencijal u domaćoj sirovinskoj osnovi, prvorazredni cilj po važnosti je kroz znanje što više "oplemeniti" sirovinsku osnovu u funkciji finalizacije proizvoda kako bi se multiplikativno iskoristilo djelovanje visokokvalitetne domaće sirovine i "know how" u kontekstu povećanja izvozne konkurentnosti i plasmana proizvoda s visokim stupnjem finalizacije umjesto poluproizvoda i drvne sirovine – trupaca. Ukratko umjesto izvoza hrastovine izvoz hrastovog dizajnerskog namještaja, umjesto izvoza mandarina, izvoz vrhunskih delikatesnih džemova od mandarina.

Promocija ICT industrije

Hrvatska ICT sektor industrija danas je već sam po sebi izvozni i generira preko 1 milijarde kn godišnje iz uvoznog prihoda. Sam sektor pored direktnog izvoza proizvoda ima izvozi i servise. Potrebno je tom sektoru dati prioritetan status i potpomognuti ga kroz povoljno financiranje razvoja te kroz podršku školovanju kadrova. Za brzi daljnji razvoj ICT-a važno je transformirati zakonodavstvo javne nabave kako bi se omogućila alternativna rješenja koja i time otvorio prostor razvoju domaćih ICT proizvoda.

Promocija građevinske industrije

Hrvatska građevinska industrija značajni je izvozni potencijal s dobrim kredibilitetom prema trećim tržištima, van Europske Unije, posebice u dijelu novih, održivih građevinskih proizvoda. Za razvoj izvozne građevinske industrije potrebno je prilagoditi zakonodavstvo te osigurati kreditne linije za praćenje izvoznih građevinskih projekata. Momentalni ustroj HBOR-a, nije odgovarajući za takve aktivnosti i potrebno ga je rekonstruirati u drugačiji oblik da se osigura značajno povećanje financiranja takvih izvoznih aktivnosti.

4. STRATEGIJA

Održiva industrijska strategija snažno se oslanja na bioregionalni i samoodrživi pristup industriji, odnosno poticanje industrija koje imaju konkurentne prednosti u odnosu na dostupnost resursa, kadrovske, komunalne, energetske i druge infrastrukture u nekom području, odnosno u nekoj regiji. Industrijska politika se u tom smislu snažno oslanja na regionalnu razvojnu politiku. Državu možemo smatrati industrijaliziranom ako se 25% dohotka „izvorno“ ostvaruje u industrijskom sektoru te ako se 60% ukupne industrijske proizvodnje ostvaruje u prerađivačkoj industriji, uz uvjet da je 10% ukupnog stanovništva zaposleno u industriji. Industrijske proizvodnje i usluge imaju interaktivnu ulogu u stvaranju gospodarske konkurentnosti, stoga se u EU sve više naglašava cjeloviti i horizontalni pristup industrijskoj strategiji koji uzima u obzir horizontalne (sektorski nediskriminativne) potpore.

Za efekte buduće hrvatske industrijske politike od presudnog značaja bit će interaktivnost između visokotehnološke industrije i uslužnog sektora. Stoga se industrijska politika mora intenzivno i neprestano koordinirati te integrirati s ostalim javnim politikama, kako bi se osigurala optimalna rješenja po pitanju makroekonomske stabilnosti, tržišnog natjecanja, jedinstvenog tržišta, inovacija, intelektualnog vlasništva, investicija, izvoza, privatizacije, poreza, energetike, infrastrukture, fleksibilnosti plaća, tržišta usluga, poljoprivrede i ribarstva, upravljanja zemljištima obrazovanja i drugo.

Karakteristika prerađivačke industrije je da pozitivno utječe na razvoj gospodarstva, i to kroz povećanje proizvodnosti rada, razvijanje društvene podjele rada, stvaranje novih djelatnosti odnosno novog zapošljavanja. Svojim djelovanjem prerađivačka industrija mijenjanja gospodarsku strukturu zemlje kroz utjecaj na porast zaposlenosti, povećanje intelektualnog rada i porast životnog standard. Nužni, ali ne i dovoljni uvjeti za ostvarenje kvalitetnih rezultata industrijske politike potrebno je stvaranje stabilnog investicijskog okruženja, poticanje strateške suradnje industrije i obrazovnog sustava, restrukturiranje javne uprave i administracije te razvoj tržišta kapitala.

Da bi se strateški moglo usmjeriti razvoj industrije potrebno je permanentno praćenje predviđanja smjera razvoja industrija. U tom smislu strateške odrednice su inventura postojećeg kadra (znanja), inventura postojećih kapaciteta po sektorima i inventura postojećeg tržišta.

5. TAKTIČKI ALATI

Zadatak taktičkih alata je odgovoriti na ključne izazove rasta hrvatske industrije, odnosno gospodarstva u cjelini. Prije svega kako pokrenuti rast, zadovoljiti kupce i investitora, nadigrati konkurenciju u globalnoj utakmici, biti uvijek usklađen s dinamikom tržišta koje se stalno mijenja, imati potrebne sposobnosti za daljnji rad i razvoj odnosno efikasno upravljati svim čimbenicima u gospodarstvu. S obzirom na stupanje razvijenosti utjecajni faktori poprimaju različite značajke koje je potrebno identificirati i prostorno kvalificirati.

Proces identifikacije potrebno je napraviti za svaku industrijsku granu kao i za svaku regiju, obzirom da je nejednolikost potencijalima i razvijenosti u RH enormna. Postoje dijelovi zemlje gdje je BDP ispod \$3700, a u skladu s time ti dijelovi spadaju gotovo u paradigmu zemlje u razvoju, a s druge strane ima dijelova koji spadaju u paradigmu razvijene zemlje. U većini slučajeva dijelovi Hrvatske spadaju u paradigmu zemlje u tranziciji.

Taktički alati – strategija/program

Izrada i donošenje nove strategije/programa razvoja industrije te akcijskog provedbenog plana koji uključuje i inventuru kadra prema kompetencijama i vještinama te inventuru proizvodnih resursa i kapaciteta.

Taktički alati – promjene u zakonodavstvu:

Izrada i donošenje novog zakona o poticanju industrije u uvjetima gospodarske krize

Ciljevi ovog zakona trebali bi biti stvaranje uvjeta za što brže savladavanje negativnih efekata ekonomske krize u Republici Hrvatskoj kroz osnaživanje industrijskog razvoja odnosno definiranje mogućih procesa poticaja i stimulacija za izlazak iz krize. Pored toga ovaj zakon trebao bi omogućiti stvaranje financijskih uvjeta za rast izvoza kroz otvaranje prostora za razvoj fonda za bankovna jamstva i osiguranja za kratkoročne kredite kako bi se otvarala nova radna mjesta i ubrzao industrijski razvoj. Ujedno bi trebao omogućiti pojednostavljivanje birokratskih procedura te smanjenje prepreka. Potrebno je postaviti zakonski okvir za provedbu agresivnog rasta hrvatske izvozne industrije kroz uvođenje sustava check listi u provedbene dokumente (Pravilnike i Uredbe) na temelju kojih će se implementirati Strategija i Zakon.

Izrada i donošenje novog zakona o pravima i obvezama partnera u izvoznom poslu gdje je jedan od partnera nosilac posla

Cilj ovog zakona je stvaranje uvjeta jednakopravnosti te zaštite vezanih subjekata u izvoznom poslu, gdje je jedan od subjekata nosilac posla te otvaranje prostora poreznog praćenja takvih poslova u trećim zemljama. Izuzetno je važno da se ovim zakonom te predmetnim podzakonskim aktima regulira servisna djelatnost na trećim tržištima gdje partner nosilac naplaćuje servise od investitora i zadržava dio sredstava na transakcijskom lokalnom računu u lokalnoj valuti radi lokalnih potreba svih sudionika, a transferira samo devizni dio prema nacionalnom prostoru.

Taktički alat – SWOT analiza

Prije svega potrebno je za svaku industrijsku nišu napraviti SWOT analizu kako bi se preciznije definirali čimbenici koji će nam omogućiti da jasno i nedvosmisleno dobijemo odgovore koje su to industrijske niše u koje moramo najviše investirati te koje industrije treba dodatno osposobiti za izvoz na temelju izvrsnosti koja je postignuta na lokalnom tržištu, a nisu tipično promatrane kao izvozi potencijal. Isto tako te analize nam moraju dati odgovor u kojim segmentima

industrije je moguće usmjeriti razvoj prema supstituciji uvoza bez narušavanja tržišne utakmice. Sve to treba se staviti u kontekst vremena i kapitala.

Taktički alat – KPI indexi i ostali indexi uspješnosti

Potpuno je neprihvatljivo slijepo favoriziranje određenog sektora. Prije svega potrebno je izvršiti modeliranja indexa uspješnosti na temelju kojih se tvrtka iz bilo koje grupacije može kandidirati za pomoć gospodarske diplomacije u svojim izvoznim nastojanjima, odnosno u segmentu potpora ili u bilo kojoj interakciji i servisu koji pospješuje razvoj proizvodnje ili izvoz.

Taktički alat – 'big data statistika'

Prvi i najvažniji korak je informatičko integriranje podataka Fine, carine, porezne uprave u jedan kontekst koji se može analizirati kroz 'big data' paradigmu. Nemoguće je bez tih podataka djelotvorno kreirati stimulacijske i penalizacijske mjere.

Taktički alat - produktivnost u 'realnom vremenu'

Za uspješnu industrijsku politiku nužne je napraviti usporedbu vrijednosti produktivnosti faktora rada i kapitala hrvatskih industrija u odnosu na industrije vanjskotrgovinskih partnera. Tako će se doći do usporednih vrijednosti ukupne produktivnosti, kao i vrijednosti tehnološke produktivnosti. Kroz takva dva parametra moguće je procijeniti međunarodnu relevantnost izabranih djelatnosti. Bilo bi potrebno napraviti i analizu sadržaja izvoza te kontinuiteta sadržaja da bi se mogao dati točan sud o kvaliteti izvoza. U svakom slučaju ovaj način promatranja izvoza otvara prostor stvaranju novog koncepta fokusiranog izvoza u cilju povećanja jediničnog izvoza po stanovniku.

Taktički alat – business intelligence

Kako bi se lakše nosilo s izazovima nove geopolitičke ekonomske situacije i njenim direktnim i indirektnim utjecajima na razvoj industrije u RH potrebno je oformiti sekciju za BI koja bi se bavila istraživanjima smjerova djelovanja koji su u suprotnosti s našim razvojnim ciljevima, kratkoročnim i dugoročnim kako u tuzemstvu tako i u inozemstvu.

Taktički alat – poduzetnička socijalna mreža

Da bi se lakše mogli uspostaviti ekonomski međuzavisni lanci subjekata potrebno je kreirati 'socijalnu mrežu' koja će kroz pretraživanja članu dati mogućnost da se stupi u kontakt s odgovarajućim davaocem servisa. Taj model nužan je za artikulaciju proaktivnog pristupa.

Taktički alat – modeliranje sustava edukacije vještine

Da bi se ekonomija izvadila iz trenutne situacije besperspektivnosti novac sam po sebi neće biti dovoljan. Najvažniji kapital koji mi unosimo u budućnost su ljudi i njihova zainteresiranost. Trenutno stanje nam pokazuje da su uglavnom vrlo slabo educirani za savladavanje zadataka s točnošću i na vrijeme kako to traži globalna ekonomija. Stoga je vrlo važno modelirati sustav koji će osigurati brzo otvaranje trening centar-a te omogućiti da se tržištu rada ponude gotovi kadrovi spremni za rad.

6. FINANCIJSKI INSTRUMENTI

Grupe aktivnosti

Prva grupa - bez značajnih troškova

U osnovi pretpostavlja redizajn postojećih agencija i institucija te ne otvara značajne nove troškove. Prije svega radi se o poslovima koji se i onako rade, ali se ne rade proaktivno i transparentno s jasnim ciljevima učinka u vremenu.

Druga grupa – aktivnosti koja traži financijska sredstva

Ta financijska sredstva priskrbila bi se kroz sustav distribucije djela poreza na dobit u cilju razvoja kapaciteta i resursa izvozne industrije, odnosno kroz korištenje dozvoljenih poticajnih sredstava kao i kroz korištenje sredstava iz EU fondova.

Treća grupa - aktivnosti s novim ili dodatnim ulaganjima u razvoj ljudskih resursa

Tu su one aktivnosti koje zahtijevaju potpuno nova ili pak dodatna ulaganja u razvoj ljudskih resurse te razvoj interakcija između privrednih subjekata. Ova ulaganja smatramo kratkoročnim ulaganjima u budućnost koja će bez obzira na sadašnji trenutak jedina osigurati stabilnu novu zaposlenost i razvoj. Unaprjeđenje kompetencije i vještine ne može biti prostor štednje, iz prostog razloga jer se radi o osposobljavanju kadra za efikasan rad čiji će efekti u definiranom roku povrata sami sebe opravdati i dugoročno štedjeti resurse i sredstva.

Četvrta grupa - aktivnosti koje traže ulaganja u operativno - funkcionalnu sposobnost industrije

To su aktivnosti koje traže ulaganja u poboljšanje operativno-funkcionalnih sposobnosti industrije. Ovaj dio aktivnosti mora biti korodiran od strane tijela za koordinaciju i nadzor a proveden kroz rad reformirane Gospodarske komore i to kroz proaktivan rad odjela komore s industrijskim tvrtkama, s ciljem forsiranja domaće industrije u smjeru bolje organizacije, efikasnosti te boljeg korištenja sredstava fondova lokalnih i EU. Cijeli proces mora se odvijati korištenjem podrške nominiranih i autoriziranih konzultanata, odnosno kroz vertikalno i horizontalno praćenje efikasnosti i financijske korisnosti cijelog procesa.

Inicijative za povećanje sposobnosti investiranja u osnaživanje industrije mora biti koordinirano kroz spomenute odgovarajuće institucije, a preko mreže akreditiranih konzultanata koji će pratiti subjekte odnosno nametati im tempo razvoja. Operativno na način da im pruže sve informacije od mogućih poreznih olakšica pa sve do modeliranja mogućih aplikacije kako za porezne olakšice tako i za dobivanje sredstava od EU fondova, odnosno praćenja i pomoć u vođenju i realizaciji projekata.

Nominiranje konzultanata pored nužnosti testiranja njihove kompetencije mora isto tako uključivati uvjetovanu obvezu prosljeđivanja povratnih informacija o uspješnosti projekta odnosno o stanju procesa za vrijeme trajanja projekta višim instancama. Pomoć u smislu osiguranja i valorizacije dostupnih financijskih mogućnosti također treba ići kroz nominirane akreditirane konzultante čiji zadatak je da bezrezervno pomognu oko iznalaženja različitih načine korištenja i participiranja u snošenju troškova nacionalnih i EU fondove. Poglavitito za razvoj i osnaživanje.

Da bi se ovo provelo mora se postaviti sustav s povratnom odgovornom vezom na relaciji TKN - RGK - Konzultant - Subjekt, gdje se odgovorni odjel RGK postavlja kao strateško-taktički medijator između konzultanta - subjekta - financijskih institucija, a odjel TKN-a kontrolira vremensku i financijsku uspješnost medijacije i procesa valorizirajući tako sve članove lanca.

Akcijski se mora artikulirati sustav koji stimulatивно valorizira ulaganje subjekta na različite načine, kao na primjer kroz porezne olakšice (rabate), odnosno kroz osiguranje povoljnih kreditnih aranžmana, a u određenim slučajevima i kroz direktne bespovratne stimulacije, odnosno kroz korištenje bespovratnih sredstava iz EU fondova. Sve lokalne stimulacije moraju zadovoljavati uvjet da se ostane u okvirima provedbe prihvaćenih propisa EU.

Peta grupa - aktivnosti koje zahtijevaju značajnija sredstva

Da bi se ta sredstva namaknula u otežanim uvjetima u kojima se RH nalazi potrebno je financiranje aktivnosti repositionirati u skladu s novom budućom poreznom politikom odnosno u skladu s mogućim EU izvorima financiranja.

Važno je napomenuti da u smislu redukcije troškova proračuna treba ozbiljno analizirati kretanje proračuna u zadnjih 10 godina te kroz usporedbu s današnjim stanjem napraviti dubinsku analizu zašto je prije nastupa recesije državni proračun bio 30% posto manji nego danas odnosno 89,8 milijardi kuna rashoda 2005., a punih 128,1 milijarda rashoda 2014.

Vidljivo je da je danas državni proračun skoro 43% veći nego 2005. S druge strane, već šest godina za redom BDP realno pada i približava se stanju iz 2001. godine. Stoga je potrebna sveobuhvatna rekonstrukcija strukture rashoda iz državnog proračuna s naglaskom na pravičnost, ali i na štedljivost gdje god je to moguće bilo kroz optimalizaciju kapaciteta ili kroz reaktivaciju ljudskih potencijala koji su danas uključeni u socijalne transfere. Isto tako potrebno je značajno poraditi na forenzici trošenja proračuna pogotovo za javne investicije kroz apliciranje normativa rada i statistiku troškova materijala u tenderski postupak, odnosno kroz davanje veće važnosti sadržaju u odnosu na samu formu javnih natječaja.

7. MJERENJE UČINAKA/EVALUACIJA IMPLEMENTACIJE CILJEVA, ZADAĆA I AKTIVNOSTI

Ključni indikatori stanja (KIS)

Bez ključnih indikatora stanja nije moguće uspješno mjeriti kvalitetu akcija koje se provode. Na temelju praćenja kretanja indikatora kroz javne objave onih indikatora za koje se ne smatra da spadaju u sferu Business Intelligence informacije, i to u vidu dijagramskog prikaza u 'realnom vremenu' trajno ćemo preusmjeriti društvo iz pasivnog u proaktivno. Da bi se uspostavio taj model prije svega potrebno je uspostaviti 'big data' centar za obradu tih podataka.

Sama struktura indikatora se u ovo dokumentu ne definira, ni po tipu ni po broju. Isto tako u ovom dokumentu nije artikulirana njihova sigurnosna razina (javni/povjerljivi). Ovaj dokument definira samo glavne kategorije za ključne indikatore stanja:

- odnos izvoz/uvoz
- investicije
- stimulacije, poticaji i fondovska sredstva
- nivo edukacije i osposobljenosti
- zaposlenost
- financijski pokazatelji
- demografski pokazatelji.

8. POVEZANOST S OSTALIM SEKTORSKIM POLITIKAMA

Povezanost industrijske politike s ostalim politikama moguće je uspostaviti na bazi različitih kriterija. Naše mišljenje je da je ovo objektivno jedini efikasni put kojim se može u relativno kratkom roku preokrenuti smjer događaja. Složenost i multidisciplinarna interakcija povezanih politika jedino se može uspješno promatrati kroz proces harmonizacije svih politika s ciljem postizanja optimalne interaktivnosti i usklađenosti svih politika, kako bi se dostigao cilj ostvarivanja ukupnog sinergijskog efekta. Pored same interaktivnosti važan je segment i mjerenje postignutog te permanentno korigiranje smjera na temelju uočenih nedostataka uz potpunu odgovornost svih čimbenika. Za maksimalizaciju učinka interaktivnost i harmonizacija su nužan, ali ne i dovoljan uvjet. Sinergija kao cjelokupna rezultanta svih politika sama po sebi neće donijeti nužne promjene u društvu. Potrebna nam je i aktivna pozitivna energija cijele javnosti i društva koju možemo inicirati samo svojom dosljednošću i efikasnim provođenjem naših mjera i naših akcija, odnosno aktivističkim djelovanje u javnosti kako bismo ju informirali bez šumova kako mi promišljamo budućnost održive Hrvatske.

Ključne politike povezane s ovom politikom su:

- 1) Reforma javne uprave
- 2) Poduzetništvo
- 3) Financije i porezi
- 4) Reforma pravosuđa
- 5) Energetika
- 6) Promet
- 7) Poljoprivreda
- 8) Regionalni razvoj
- 9) Šumarstvo
- 10) Vodno gospodarstvo
- 11) Obrazovanje.

Snažno se moramo zalagati da se osvijesti da 'održiva Hrvatska' nije samo ideja 'zelene' Hrvatske, već se radi o bazičnoj održivosti sustava te njegovoj otpornosti na vanjske utjecaje (poremećaje) dakle okolinu sustava na koju ne možemo direktno utjecati iznutra.

9. LITERATURA

Dokumenti

1. Industrijska strategija Republike Hrvatske 2014. – 2020. – Republika Hrvatska Ministarstvo Gospodarstva
2. Strategija razvoja poduzetništva u Republici Hrvatskoj 2013. - 2020. – Ministarstvo poduzetništva i obrta
3. „Potencijali i mogućnosti iskorištenja biomase ratarske, voćarske i vinogradarske proizvodnje“ Dr. sc. Milan Ivanović PANON - Institut za strateške studije, Osijek Dr. sc. Hrvoje Glavaš Elektrotehnički fakultet Osijek
4. Regionalni razvitak i tehnološka konvergencija prerađivačke industrije u hrvatskoj – Davor Mikulić - Izvorni znanstveni članak UDK 330.341.1:334.716(497.5)
5. Strateške smjernice drvno-prerađivačkog sektora 2013 – 2020 – Republika Hrvatska Ministarstvo Gospodarstva
6. ICT strategija Dubrovačko-neretvanske županije - Projektni tim Dubrovačko-neretvanske županije i županijske razvojne agencije DUNEA
7. Energetsko poduzetništvo u Hrvatskoj - Ana-Maria Boromisa
8. Analiza inovativnog potencijala u pograničnom području - Za Tehnološko inovacijski centar Međimurje izradila Dr. sc. Dunja Potočnik, Institut sinergije znanosti i društva
9. Izvješće o malim i srednjim poduzećima u Hrvatskoj - 2013. – CEPOR -Znanstveno-istraživačku podlogu za publikaciju izradili su članovi CEPOR-ovog istraživačkog tima.
10. Plan i program rada udruge klaster proizvođača masivnog namještaja MASIVA - Bamainvent d.o.o
11. Strateške smjernice za razvoj obrambene industrije RH – 2013 – 2020 - HUP
12. Operativni program razvoja prerade drva i proizvodnje namještaja 2011. – 2014. - Republika Hrvatska Ministarstvo regionalnog razvoja, šumarstva i vodnoga gospodarstva
13. Razvoj drvne industrije Primorsko-goranske županije utemeljen na znanju - Poslovni biro PBIRO d.o.o.
14. Zajednička strategija izvoza za Hrvatsku i Sloveniju - Projekt SLOHRA GLOBALNET – Republika Slovenija Ministarstvo za gospodarski razvoj in tehnologijo – instrument za predpristopno pomoć
15. Sedam Strateških industrija - ključne strateške smjernice za budući razvoj Hrvatske - Predsjednik Njemačko-hrvatske industrijske i trgovinske komore dr. Dino Ivan Dogan
16. Izvješće 2012 i program rada 2013 – HUP udruga drvne i papirne industrije - Pripremila: Marija Šutina Kujundžić, direktorica HUP- CRO industrije
17. Utjecaj izravnih stranih ulaganja na izvoz Hrvatske prerađivačke industrije - Mag. rer. soc. oec. Goran Vukšija
18. Institut za javne financije, Zagreb – Izvorni znanstveni članak - UDK 339.727.22
19. Godišnje izvješće o radu Agencije za zaštitu tržišnog natjecanja za 2013. godinu - Republika Hrvatska Agencija za zaštitu tržišnog natjecanja
20. Tko dobiva državne potpore u Hrvatskoj? - mr. sc. Marina Kesner-Škreb, Institut za javne financije, Zagreb
21. Odluka o donošenju smjernica politike državnih potpora za razdoblje 2014. – 2016. - Vlada Republike Hrvatske
22. Nosioци promjene modela rasta - Jurica Zrnc* Hrvatska narodna banka (*Moji stavovi nisu nužno i stavovi institucije u kojoj radim.)
23. HNB – Informacije o gospodarskim kretanjima Rujan 2014 - HNB
24. Istraživanje Svjetske banke i Ekonomskog instituta, Zagreb o produktivnosti hrvatskih poduzeća u 2008. i 2012. - Mariana Iooty, Paolo Correa, Bruno Skrinjarić, Sonja Radas

25. Svjetska banka Ekonomski institut, Zagreb 13. listopada 2014.
26. Tromjesečni bruto domaći proizvod za drugo tromjesečje 2014. - prva procjena - Državni zavod za statistiku
27. Statističke informacije 2014 - Državni zavod za statistiku
28. Tax Guide Ireland 2014 - www.idaireland.com
29. Godišnjak 2011 – Hrvatski zavod za zapošljavanje - ISSN 1331-2618
30. Zaposlenost i plaće u 2010. – Statistička izvješća - Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske,
31. Zaposlenost prema spolu i po djelatnosti stranje 31. Ožujak 2011
http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2011/09-02-03_01_2011.htm
32. Zaposleni prema djelatnostima i spolu u 2012. - konačni podaci -
http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2013/09-02-06_01_2013.htm
33. Okvirni pozicijski dokument Mreže mladih Hrvatske 'Zapošljavanje mladih i reforme tržišta rada' – Mreža mladih Hrvatske
34. Nacionalni program za mlade 2009. – 2013.
35. Utjecaj poreznog klina na nezaposlenost u zemljama OECD-a i usporedba s Hrvatskom, Šeparović, A (2009): objavljeno u: *Financijska teorija i praksa* 33(4), 463-477
36. Priručnik za korištenje profila sektora verzije 3.1. u svrhu planiranja kvalifikacija
37. u srednjem strukovnom obrazovanju Planiranje kvalifikacija – Agencija za strukovno obrazovanje i obrazovanje odraslih financirano od IPA Komponenta IV - Razvoj ljudskih potencijala - Program Europske Unije za Hrvatsku
38. Structural characteristics of exports and imports of Croatian manufacturing – Goran Butorac – Izvorni znanstveni članak - UDK 339.5.053(497.5)
39. Analiza konkurentnosti i strukturnih obilježja prerađivačke industrije Republike Hrvatske - Ivana Rašić Bakarić - Maruška Vizek - Izvorni znanstveni rad - UDK 338.312:330.341.424(497.5)
40. Intra-industry Trade: The Theory and Measurement of International Trade in Differentiated Products. Grubel, H., Lloyd, P. (1975). London: Macmillan
41. "Trade and Production Fragmentation: Central European Economies in EU Networks of Production and Marketing", Kaminski, B., Ng, F. (2001). *World Bank Policy Research Working Paper No. 2611*, Washington: World Bank.

Web dokumenti

42. <http://www.mfin.hr/hr/drzavne-potpore>
43. <http://www.business.hr/ekonomija/rast-izvoza-na-godisnjoj-razini-4-2-posto>
44. <http://www.poslovni.hr/hrvatska/mala-i-srednja-poduzeca-novi-su-hrvatski-izvoznici-281180>
45. <http://www.jutarnji.hr/da-bi-se-mogle-isplacivati-sve-penzije--u-hrvatskoj-nedostaje-jos-milijun-radnika-/1122462/>
46. <http://www.index.hr/vijesti/clanak/hrvatska-najgora-u-europi-vlada-je-morala-dati-ostavku-guraju-nas-u-bankrot/781821.aspx>
47. <http://www.index.hr/vijesti/clanak/index-otkriva-todoriceve-tvrtke-dobile-najvise-drzavnih-poticaja-u-2012-godini-ukupno-143-milijuna-kuna/696011.aspx>
48. <http://www.jutarnji.hr/hrvoje-zgombic--ne-mozemo-izbjeci-financijski-slom--trebat-ce-nam-sigurno-neka-vrsta-protectorata-europske-komisije-/1215152/>
49. <http://propfund.com/products/propfund#propfund-1>
50. http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2011/09-02-03_01_2011.htm
51. http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2013/09-02-06_01_2013.htm
52. <http://www.idaireland.com/invest-in-ireland/ireland-corporate-tax/>
53. <http://www.investbulgaria.com/CostOfTaxesBulgaria.php>